

SKRIVENA SIMBOLIKA EPILOGA KNJIGE O JOBUI

Antonija ZARADIJA KIŠ, Zagreb

Sažetak

Jedno od najzamršenijih poglavlja *Knjige o Jobu*, kojim su se bavili mnogi književni povjesničari i egzegete, jest svakako epilog koji je tijesno povezan s prologom. Mnogobrojne studije na tu temu nisu dale konačna rješenja, već su mnoga pitanja ostala za budućnost. Među njima je i problem simbolizma koji se krije u ponovnom Jobovom bogatstvu i imenima njegovih kćeri. Jedan od razloga zatumljivanja simboličkih vrijednosti epiloga, nalazi se prije svega u raznovrsnim prijevodima i intervencijama pisara. Nedostatak simbolizma, čime je uvelike smanjena ekspresivnost teksta, prikazan je na hrvatskologoljskom korpusu koji nam nudi samo tri varijante teksta epiloga i to u Moskovskom brevijaru iz 1442., vatikanskom Ilirico 5 iz 1379., i 2. Novljanskom iz 1495.

Prolog i epilog su jedina dva dijela *Knjige o Jobu* koja su pisana u prozi. U njima se osjećaju jasni tragovi prastarih usmenih predaja koje su poslužile nepoznatom autoru za postavljanje temelja priče. Književna povijest epiloga je vrlo složena, osobito nekih stihova koji se ne mogu promatrati odvojeno već se potrebno vraćati na početak *Knjige* (2, 11-13 iz prologa i 42, 7-9 iz epiloga). Posebnost je stih 42, 10, dok su gotovo zasebna cjelina stihovi 42, 11-17. Problematikom tih stihova bavili su se mnogi vrsni egzegete i istraživači *Knjige o Jobu*¹ povezujući deseti stih s jedanaestim ili pak s perikopama 11-17 i 7-9, dok je za L. Weisera i J. Steinmanna najbolje taj stih izolirati.² Kako su interpretirani

---

¹ C. LARCHER, »Job«, in *La Sainte Bible de Jérusalem*, (1957.) Paris, str. 168; C. KUHL, »Neuere Literarkritik des Buches Hiob«, *Theologische Rundschau* (1953.), br. 21, str. 203; S. TERRIEN, *Job, Commentaire de l'Ancien Testament* t. 13, Pariz 1963., str. 271-274; O. J. BAAB, »The Book of Job«, *Interpretation*, (1951.), br. 5, Richmond, str. 329-343.

² J. LÉVEQUE, *Job et son Dieu*, t. 1, Pariz 1970., str. 126; L. W. BATTEN, »The Epilogue of the Book of Job«, *Anglican Theological Review* (1933.), br. 15, Evanston, str. 125-128; C. CRANFIELD, »An Interpretation of the Book of Job«, *The Expository Times*, (1943.), br. 54, Edinburgh, str. 295-298.

navedeni stihovi u postojećem srednjovjekovnom hrvatskoglagoljskom korpus, postoje li varijante, kako je tekst shvaćen i nosi li zamišljenu poruku, pokušat ćemo istražiti u ovoj studiji.

Job 42, 10-11

Epilog ili 42. poglavlje *Knjige o Jobu*, sadrže samo tri hrvatskoglagoljska brevijara iz 14./15. stoljeća, a to su: vatikanski brevijar Illirico 5 (Vat5) iz 1379. god., Moskovski brevijar (Mos) iz 1442. god. i 2. Novljanski brevijar (N2) iz 1495. god.³ Osnovni citirani tekst je iz Mos, u kojemu deseti stih 42. poglavlja glasi: *G(ospod)ь že obrati se k' pokoré iovové . eg'da m(o)laše se za priêt(e)li svoje . I povrati g(ospod)ь v'sa éže behu bila iov'la . sugubo iovu .*

Hrvatskoglagoljski tekst odgovara tekstu latinske Vulgate,⁴ prema kojoj je redigiran stariji prijevod s grčkoga.⁵ Deseti stih je zaključak i predstavlja sretan kraj muka i novi početak u blagostanju koji je u lat. posebno naglašen riječju *duplicia* kojom i u grčkom prijevodu završava deseti stih. Hrvatskoglagoljska verzija naglašava dvostruki dobitak ne samo prilogom *sugubo*,⁶ već dodaje *iovu*,

³ Brevijar Illirico 5 se čuva u Vatikanskoj knjižnici pod signaturom Slavo 5; Job 186c–202a; cf. J. VAJS, *Nejstariš breviař hrvatsko-hlaholsky*, Praha 1910., str. XLIX–XLVII; I. MILČETIĆ, »Hrvatska glagoljska bibliografija«, *Starine* (1911.), br. 33, Zagreb str. 76–78. Moskovski brevijar se nalazi u Gosudarstvenoj knjižnici u Moskvi; Job 195b–211a; cf. V. ŠTEFANIĆ, *Glagoljski rukopisi otoka Krka*, Zagreb 1960, str. 431; I. BERČIĆ, »Njekoiko staroslavenskih i hrvatskih knjiga«, *Rad JAZU* (1881.), br. 59, Zagreb, str. 159; A. ZARADIJA KIŠ, *Knjiga o Jobu u hrvatskoglagoljskoj književnosti*, Zagreb 1997., str. 43–70. 2. Novljanski brevijar se čuva u Župnom arhivu u Novom Vinodolu; Job 204c–219c; cf. J. VAJS, *ibid.*, str. XXVI–XXX; I. MILČETIĆ, *ibid.*, str. 62–65; M. PANTELIĆ, »II Novljanski brevijar iz godine 1495«, (iz predgovora fototipskog izdanja *II. Novljanski brevijar*), Zagreb 1977., str. 9–37.

⁴ *Dominus quoque conversus est ad poenitentiam Iob, cum oraret ille pro amicis suis; et addidit Dominus omnia quaecumque fuerant Iob, duplicia*. cf. *Biblia Sacra Vulgatae editionis* (Vetus Testamentum II), Rim 1955., str. 199.

⁵ Grčki tekst, kojim smo se služili, pripada starijoj tzv. sirijskoheksaplinoj verziji: *Septuaginta Vetus Testamentum Graecum: Iob*, (ed. J. ZIEGLER), vol. XI,4, Göttingen 1982., str. 410.

ó ðë κύριος ηύξησεν τὸν Ιωβ . εὐζαμένου ðë αὐτοῦ καὶ περὶ τῶν φίλων αὐτοῦ ἀφῆκεν
~φῖ τὴν ἀμαρτίαν .
ἐδωκεν ðë ó κύριος διπλά ὅσα ἦν ἔμπροσθεν Ιωβ εἰς διπλασιασμόν.

⁶ Prilog *sugubo* (*s_o- + *g_{ub}-), pridjev *sugubь* i glagol *sugubovati* (1x u primjeru iz Akademijina brevijara III c 12 iz 1384., fol. 277c *sugubueta se*) danas su arhaizmi, ali u srednjovjekovnom književnom korpusu, te u ekscerpiranom materijalu za »Rječnik crkvenoslavenskoga jezika hrvatske redakcije«, imaju dosta potvrda. cf. *Slovník jazyka staroslavěnského*, sv. 39, Praha 1986., str. 197–198. cf. M. FASMER, *Etimologičeskij slovarь russkogo jazyka*, t. 3, Moskva 1971., str. 793; P. SKOK, *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, t. 1, Zagreb 1971., str. 465.

čime pisar insistira na kategoriji pripadnosti. Međutim ovom zaključku slijedi 11. stih koji bi prema kontekstu i narativnoj logici više pripadao prologu i to nakon stihova 1,21-22. Stih samo ponavlja već ranije izrečene činjenice o brojnosti Jobove obitelji i o njegovim prijateljima, čije utjehe u ovom trenutku ne odgovaraju preporođenom Jobu: *Pridu že k' nemu v'sa brat é ego . i v'se se(s)tri ego . i proči iže znahu ego prvêe . i éše š' nimь h'lébbь v' domu ego . i leliéhu o nemь gl(a)vami s'voimi i uteševahu i o v'sei zlobé . éže navela se biše na нь . I darovaše emu ed(i)нь ov'cu . i ed(i)нь us'rezь zlatь*.⁷

Specifičnost hrvatske redakcije je stilskoga karaktera u dijelu stiha koji glasi o *v'sei zlobé (ot vs(a)koe zlobi N2) éže navela se biše na нь*, gdje je »zlo« izravno povezano s Jobom, što nije slučaj u grčkoj odnosno latinskoj verziji gdje je Bog naveo zlo na Joba: οἷς ἐπήγαγεν αὐτῷ ὁ κύριος / *quod intulerat Dominus super eum*. Kada je riječ o darovima koje Job dobiva od prijatelja, posebna je zanimljivost u prijevodu i razumijevanju ili nerazumijevanju naglašene simbolike jedanaestoga stiha. U početku se čini da je riječ o blagdanskim poklonima te je nezamjetna njihova nesrazmjernost obzirom na povrat imovine koju Jahve vraća Jobu. Objed treba promatrati isključivo simbolički. Kruh koji Job dijeli s bliskima ne predstavlja svečani objed, kako bi se očekivalo, već je to kruh boli i patnje, dok darivani predmeti kojih se prijatelji odriču u Jobovu korist, predstavljaju nužnu pripomoć stradalo. Hebrejska imenica *qesitah* »srebrnjak«, već je u grčkom, a potom i u latinskom izvorniku zamijenjena drugim pojmom koji označava vrlo konkretan imetak, pa je tako vrijednost dara razumljivija za zapadnjačku civilizaciju. U LXX je to ἄμνός, u Vulgati *ovis*, a u hrvatskoglagoljskoj redakciji *ov'ca*, čija bi cijena možda odgovarala spomenutom hebrejskom srebrnjaku.⁸ Kada je, pak, riječ o »zlatnom prstenu«, kako čitamo u novijim hrvatskim prijevodima, a kojega Job dobiva na dar, važna je etnografska i kulturološka pozadina stiha, odnosno značaj nakita kao dijela čovjekove osobnosti i bogatstva. Pojasnivši ovaj

⁷ *Venerunt autem ad eum omnes fratres sui, et universae sorores suae, et cuncti qui noverant eum prius, et comederunt cum eo panem in domo eius; et moverunt super eum caput, et consolati sunt eum super omni malo quod intulerat Dominus super eum, et dederunt ei unusquisque ovem unam, et in aurem auream unam.* cf. ibid. bilj. 4.

⁸ Noviji slavenski prijevodi se oslanjaju na hebrejski izvornik: bug. *po kesita*, rus. *po odnoj kesiti*, hrv. *po komad srebra, po jedan srebrnik, srp. po novac, slov. po en srebrnik*. Jedino polj. *owce jedne* i hrv. (KATANČIĆ) *ovcu jednu* slijede lat. prijevod. cf. *Biblija*, Sofija 1925., str. 628; *Biblia*, Lipsk 1898., str. 524; *Svjačennija knigi vethogo i novogo zavéta*, Wien 1914., str. 531; *Biblija*, Moskva 1997., str. 535; I. ŠARIĆ, *Stari zavjet*, t. 2, Sarajevo 1942., str. 54; *Biblija* (KS), Zagreb 1980., str. 610; *Jeruzalemska Biblija* (KS), Zagreb 1994., str. 687; Đ. DANIČIĆ, V. KARADŽIĆ, *Sveto pismo Staroga i Novoga zavjeta*, Budim 1895., str. 450; M. P. KATANČIĆ, *Sveto Pismo starog' zakona*, t. 3, Budim 1831., str. 233; *Sveto pismo stare in nove zaveze*, Ljubljana 1996., str. 983.

problem, jasnije ćemo shvatiti prevodilačke varijante.⁹ U starijim prijevodima, osim u LXX, nije riječ o prstenu već o zlatnoj naušnici koja je najčešće bila u obliku prstena. U Starom zavjetu, naime, naušnice su predstavljale vrlo cijenjen i izniman dio nakita oba spola. Žene su se češće ukrašavale nosnim prstenovima (Post 24, 47; Iz 3, 21), dok su muškarci nosili iste na ušima (Post 35,4). Upravo su ti ukrasi bili od posebnoga značaja jer su bili obilježeni osobnom pripadnošću, samim tim što su prolazili kroz tijelo i postali njegov neotuđivi dio. Zato su naušnice bile posebno cijenjene kao »trofeji« nakon bitke te su se redovito uzimale od pobijeđenih (Suci 8, 24).¹⁰ U Jobu je riječ o prijateljskom darivanju osobnih dragocjenih predmeta što je obilježje istočnjačkih običaja koji pridaju veći značaj materijalnom nego duhovnom suosjećanju u boli, kako je primijetio Dhorme uz citate iz Evanđelja.¹¹ Vulgata se u ovom stihu drži hebrejskoga, odnosno sirijskoga prijevoda te bilježi imenicu *inauris*, dok LXX na istom mjestu ima sasvim drugo rješenje sa zlatnim novčićem τετράδραχμον χρυσοῦν ἄσσημον, što bi bilo u skladu s grčkim običajima darivanja i vrednovanjem darovanoga. Staroslavenska imenica *userezb*, »naušnica« koju čitamo u hrvatsko-glagoljskoj varijanti je germanizam, a ušla je u staroslavenski jezični sustav iz gotskoga *auhsihriggs / auhsahriggs čiji je indoeurop. korijen *a_u vidljiv u litavskom *ausis*.¹² Staroslavenski germanizam je potvrđen u ruskoj i bugarskoj redakciji crkvenoslavenskoga jezika u rukopisima iz 11. i 12. st. uz varijante: *useręgb*, *useręzb*, *use(r)ugb*, *vseręzb*, *usorezb*, *usirezb*, *usirezb*, *userizb*, *usizerb*.¹³ U hrvatskoj redakciji¹⁴ imenica je potvrđena u pet glagoljskih rukopisa iz 14./15. st., a primjeri su svi iz starozavjetnih brevijarskih čitanja. To su: brevijar Vida Omišljanina iz 1396. fol. 446a *userezb* (Hoš 2,15) i fol. 359a *usrezb* (Izr 11,22); 2. Novljanski brevijar iz 1495. fol. 254c *userezb* (Hoš 2,15) i fol. 219c *userezb*

⁹ Neki noviji slavenski prijevodi na istom mjestu imaju najčešće »zlatan prsten« što bolje oslikava poimanje dragocjenosti i prijateljske privrženosti od prvotne naušnice, koja u slavenskom kontekstu nema istu konotaciju: bug. *po zlatenъ prъstenъ*, rus. *po kolıcu zolotomu*, hrv. *po zlatan prsten*. Drugi se pak prijevodi strogo drže prvotnoga: polj. *nausznicę zŁotą jednę*, slov. *po en zlat uhan*, hrv. (KATANČIĆ) *mengjushu zlatnu jednu*, dok je osamljen DANIČIĆ-KARADŽIĆEV prijevod *po grıvnu zlatn*. cf. bilj. 8.

¹⁰ *The Zondervan Pictorial Encyclopedia of the Bible*, t. 2, Michigan 1976., str. 176–177.

¹¹ P. DHORME, »Le pays de Job«, *Revue Biblique* (1911.), Paris, br. 20, str. 104. Gesta dragovoljnoga darivanja osobnih ukrasa kojom simbolično darivamo dio sebe i danas je uobičajena, osobito kod darivanja nakita potomcima.

¹² P. SKOK, *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, t. 3, Zagreb 1973., str. 539; M. FASMER, *Etimologičeskij slovarъ russkogo jazyka*, t. 4, Moskva 1973., str. 170.

¹³ F. von MIKLOSICH, *Lexicon palaeoslovenico-graeco-latinum*, Wien 1963., str. 1064; *Slovník jazyka staroslov nskeho*, sv. 46, Praha 1993., str. 677.

¹⁴ Primjeri su uzeti iz materijala za izradu »Rječnika crkvenoslavenskoga jezika hrvatske redakcije« (Staroslavenski institut Zagreb).

(Job 42,11); Illirico 5. iz 1379. fol. 201d *usrezb* (Job 42,11); Moskovski brevijar iz 1442. fol. 210d *us'rezb* (Job 42,11). Posljednji primjer je iz Akademijinoga zbornika duhovnoga štiva sign. IVa 48 (Antoninov konfesional i dr.)¹⁵ s kraja 15. st. gdje je u dijelu *Iudicium universale* na fol. 75r zabilježen jedini oblik iste imenice u instrumentalu množine *usrezi*. U Marulićevoj¹⁶ *Juditi* imenica je zabilježena u poglavlju 4,83 gdje je biblijsko starozavjetno ozračje zasigurno uvjetovalo njezinu uporabu kao arhaičkoga elementa: ... *s ošvom ruke spravi, uši s userezmi*.

Epigegetska su istraživanja pokazala da je istinski kraj epiloga stih 11, te da je perikopa 12-17 popularna preradba blaženstava i sreće patnika-pravednika. Do danas nije utvrđena datacija te preradbe, pa su učenjaci privremeno zaključili da spomenuti stihovi pripadaju prvotnoj primitivnoj priči iz usmene tradicije koja predstavlja jezgru nastanka Knjige o Jobu.¹⁷

Job 42,14

Posebnost epiloga su tri ženska imena Jobovih kćeri (42,14) koja predstavljaju vrhunac ponovnoga Jobovoga bogatstva. Kroz njih se ogleda duhovno bogatstvo koje je Job nakon mukotrpnih iskušenja povratio, a što je uistinu najdragocjenije za ljudski rod. Zašto se spominju imena kćeri, a ne i sinova pitanje je zasigurno socijalnoga karaktera, čime se želi istaknuti poseban položaj žene¹⁸ u Jobovoj sredini, što je već natuknuto u drugom poglavlju. To bi moglo biti kontradiktorno obzirom na opće odredbe o muško-ženskim odnosima u starome Izraelu, po kojima kćeri nemaju pravo nasljedstva obiteljskoga imanja ako postoje muški nasljednici. Međutim status triju kćeri narušava tradiciju već u prologu kada braća i sestre (muškarci i žene) uvijek zajedno objeduju (1, 13), a zatim ponovo u epilogu pojavom njihovih imena. Ova iznimna situacija u *Knjizi o Jobu* počiva na pozadini specifičnih društveno-obiteljskih odnosa koja se

¹⁵ V. ŠTEFANIĆ, *Glagoljski rukopisi Jugoslavenske akademije*, t. 2, Zagreb 1970., str. 23–28.

¹⁶ M. MARULIĆ, *Judita*, Zagreb 1950.; *Hrvatski leksikon*, t. 2, Zagreb 1997., str. 73.

¹⁷ S. T. TERRIEN, *Job, commentaire de l'Ancien Testament*, t. 13, Paris 1963., str. 273; J. LÉVEQUE, *Job et son Dieu*, t. 1, Paris 1970., str. 13–116; A. ZARADIJA KIŠ, *Knjiga o Jobu u hrvatskoglagojskoj književnosti*, Zagreb 1997., str. 9–17.

¹⁸ Feministička problematika u *Knjizi o Jobu* zauzima posebno mjesto i predmet je specifičnih istraživanja. Može se proučavati u dva pravca. Prvi se temelji na odnosu muža i žene (2,9), a drugi na odnosu oca i kćeri (42,14). cf. A. ZARADIJA KIŠ, »Biblijska 'Knjiga o Jobu' u brevijaru Vida Omišljanina«, *Nova Istra*, (1977.), god. 2, sv. 5, br. 2, Pula, str. 44–57.

nazirala samo kod nekih starih društvenih zajednica poput ugaritskih, edomit-
skih, a donekle i hebrejskih.¹⁹

Imena triju kćeri odgovaraju ukusu Istoka, nositelji su istočnjačke simbolike čija se ishodišta nalaze u starim mitologijama. Imena su sačuvana u nekim prijevodima, a negdje su prilagođena drugom podneblju da bi njihova simbolika bila razumljivija. *Ime prvoi d(a)nb*. *Ime drugoi kasié*. *I ime tretoi kor'nustuba* ... piše u hrvatskoglagoljskim brevijarima. U hebrejskom izvorniku prvoj je ime Jemima što bi prema arap. *yamameh* značilo »golubica«. Ona je simbol duhovne čistoće i ljepote, te simbolizira prosvjetljenoga čovjeka usmjerenoga prema Bogu.²⁰ LXX već ima transformirano ime Ἡμέραν (acc.) nastalo od opće imenice ἡμέρα »dan« koja je u funkciji osobnoga imena, a što dalje prenosi Vulgata kao *Diem* (acc.) od imenice *dies*. U hrvatskoglagoljskoj redakcija je to *d(a)nb*.²¹ Već je nejasan prijelaz iz hebrejskoga u grčki, premda postoje grčke varijante hebrejskoga imena Ἰεμιμά, Ἰεμημά.²² Ime *d(a)nb*, koje se u hrvatskoglagoljskom korpusu pojavljuje na istom mjestu u tri gore spomenuta glagoljska rukopisa, neobično je i strano jer ne postoji niti jedna druga njegova potvrda.²³ Transformacijom imena nestala je prvotna potvrda simbolike čistoće i duhovnoga bogatstva. Ime druge kćeri, Kasija, po dosadašnjim je prijevodima izvedeno od vrlo aromatične (Ps 45[44], 9), danas začinske, biljke »cimet« (*Cinnamomum cassia*)²⁴ koja se u Starom svijetu koristila za religiozne obrede. Tako je i osobno ime obilježeno ne samo svetošću, već i plemenitošću, čašću, a

¹⁹ Post 4,22; 36,22 cf. C. H. GORDON, »Fratriarchy in the Old Testament«, *Journal of Biblical Literature* 56, New-Haven (1935.).

²⁰ J. CHEVALIER, A. GHEERBRANT, *Rječnik simbola*, Zagreb 1994., str. 169.

²¹ U Mos i N2 ime je pod titlom, dok je samo u Vat5 razriješeno.

²² Prva je varijanta iz vatikanskoga grčkoga rukopisa Gr. 346 iz 13. st., a druga iz venecijanskoga grčkoga rukopisa Gr. 21 iz 10./11. st. cf. J. ZIEGLER, »Iob«, (uvod) in *Septuaginta Vetus Testamentum graecum*; vol. XI,4, Göttingen 1982., str. 9–206.

²³ U biblijskim tekstovima nema drugih potvrda za žensko ime *Dan* osim ove jedine u *Knjizi o Jobu*. Zabilježeni muški oblik osobnoga imena *Dan*, također je vrlo rijedak. U materijalu za *Rječnik crkvenoslavenskoga jezika hrvatske redakcije* zabilježena je jedna potvrda za muško ime *Dan* u brevijaru Vida Omišljanina iz 1396. fol. 182d (Izl 1,4). cf. *Slovník jazyka staroslověnskeho*, Praha 1966., str. 463.

²⁴ *Zmurna i stakatъ i kasié ot rizъ tvoihъ*
ot' stvari slonovnihъ iz' nihže vzveseliše te.

Smirnom, alojem i kasijom mirišu ti haljine,
iz dvorova bjelokosnih harfe te vesele.

Ps 44,9

Ps 45,9

Biljka je trgovačkim vezama iz Indije stigla u južnu Arabiju odakle je kasnije uvezena u Europu. Zbog intenzivnoga mirisa od davnina se upotrebljavala tijekom religioznih obreda u indijskim hramovima pa je kao takva zasigurno bila vrlo cijenjena u Starom Zavjetu. cf. *The Zondervan pictorial Encyclopedia of the Bible*, t. 1, Michigan 1975, str. 760.

osobito duhovnom besmrtnošću. Hrvatskoglagoljska varijanta imena *kasié* prenesena je izravno iz Vulgate gdje je ime već izgubilo spomenutu simboliku. Ona se izgubila i kod trećega imena Keren-Hapuk, lat. *Cornu stibi*, grč. Ἐμαλθείας Κέρας.²⁵ Doslovan latinski prijevod znači »rog koji služi kao posudica za čuvanje crnila za oči« (*stibium*: crni prah od antimona),²⁶ ili »kutijica za mirise«.²⁷ To žensko ime spominje se jedino u *Knjizi o Jobu*, što je i jedini primjer u Bibliji uopće, te je zbog toga teško shvatiti njegovu semantičku vrijednost. Međutim ako se uzme u obzir da hebrejska imenica *queren* osim konkretnoga značenja »rog« ima i apstraktno značenje »snaga«,²⁸ što je osobito istaknuto u starim istočnjačkim mitologijama, onda bi hebrejsko ime Keren-Hapuk označavalo »mirisnu snagu«, a ne kutijicu za mirise, čime dolazi do izražaja simbolika osobnoga imena u kojemu je sadržana ljepota, moć, sreća, izobilje i zdravlje. Jeronimov prijevod se drži konkretnoga značenja koje je iz Vulgate prešlo i u hrvatskoglagoljsku redakciju, pa je *kor'nustuba*, zapravo potpuno nepoznata riječ našim glagoljašima. U prijevodu LXX zasigurno se tražila skrivena simbolika koja je i pronađena u segmentu iz grčke mitologije o svetoj kozi Amalteji. Tako grčki prijevod Ἐμαλθείας Κέρασ²⁹ sadrži svu simboliku snage, ljepote i izobilja.³⁰ Razvidno je, dakle, da je semantička kategorija imena kćeri posebno važna u razotkrivanju simbolike koja predstavlja podložak u

²⁵ Heb. *Chaphuc-Cheren*, sir. *Carnasuch*. cf. B. WALTON, *Biblia Sacra Polyglotta*, t. 3, Graz 1964., str. 86–87.

²⁶ U biblijsko vrijeme postojala je cijela paleta kozmetičkih preparata za uljepšavanje, počevši od mirišljavih ulja i masti za tijelo, dvadesetak vrsta mirisa, pa ruževi za usne, boje za kosu, puderi i sjenila za oči. Sve se to čuvalo u posebnim keramičkim ili staklenim posudicama. Sjenila za oči bila su u obliku raznobojnoga praha koji se dobivao od određenih vrsta minerala. Zelena se boja pripremala od malahita ili tirkiza, a koristila se za donje kapke. Crna se boja dobivala od mangana ili antimona i razmućena s vodom nanosila se na trepavice i obrve. U Bibliji je česta usporedba naglašenoga mazanja očiju s bludnicama (2 Kr 9, 30; Jr 4, 30; Ez 23, 40). Ali isto tako uljepšavanje očiju do neke mjere znači isticanje ljepote. Uz to je mazanje očiju imalo i neka higijenska obilježja, jer je odbijalo mušice i druge insekte i štitalo oči od upala i drugih očnih oboljenja. cf. G. WRIGHT, »Israelite Daily Life«, *The Biblical Archeologist* (1955.), vol. 18, br. 3, New Haven, str. 50–79.

²⁷ *The Zondervan pictorial Encyclopedia of the Bible*, t. 1, Michigan 1975., str. 981.

²⁸ Simbolika roga kao snage ušla je preko židovskih predaja u kršćanske i posjeduje smisao zrake svjetlosti (Hab 3, 4-5; Izl 34, 29/35; Ps 75, 5-6; 132, 17). cf. J. CHEVALIER, A. GHEERBRANT, *Rječnik simbola*, Zagreb 1994., str. 563–565.

²⁹ V. ZAMAROVSKY, *Junaci antičkih mitova*, Zagreb 1985., str. 20.

³⁰ Iz grčko-rimske mitologije »rog obilja« simbolizira plodnost, sreću te »prosipanje božanskih darova«. Vremenom se simbol pretvara u atribut, pa »rog izobilja« znači darežljivost, opću sreću, marljivost, a to proizlazi iz nade, milosrđa pravednosti i gostoprimstva. cf. G. de TERVARENT, *Attributs et symboles dans l'art profane, 1450-1600*, Genève 1959., str. 116–121.

definiranju Jobovoga novoga preporodnoga vremena. Tijekom stoljeća i kroz različite prijevode i interpretacije simbolizam se zatomio i očito izgubio svoju prvotnu snagu.

Koliko god je prolog *Knjige o Jobu* opterećen ovozemaljskim materijalnim elementima, epilog nudi ravnotežu duhovne naravi. Zato je epilog u nekom smislu ponovljeni prolog koji je utemeljen na spoznaji i značaju teofanije i na kristaliziranju najdubljih i najiskrenijih ljudskih vrлина kao što su dobrota i ljubav. Svi su elementi ustanovljeni u prologu, ali su objašnjeni u epilogu. Vrlina oslobođena egocentričnosti, te mudrost naglašena upravo temom ponavljanja, koja je ovdje dana na jedinstven način, »trijumfiraju u epilogu nad etičkom vizijom svijeta.«³¹ Filološka, semantička i stilistička problematika koja je ovdje dotaknuta na jedinstvenom hrvatskoglagoljskom korpusu, samo je mali prilog u golemom istraživačkom mozaiku *Knjige o Jobu*, koja je neiscrpan izvor mnogih znanstvenih disciplina.

---

³¹ P. RICEUR, *Finitude et culpabilité II, La Symbolique du mal*, Pariz 1960., str. 299; M. BUBER, *Eclipse of God*, New York 1952., str. 50–82